

საქართველოს უნივერსიტეტი

სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების პრობლემა

ავტორი: თამარ დემეტრაძე

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია
საქართველოს უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლის
დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სადისერტაციო საბჭოს შემადგენლობა
თავჯდომარე: თინათინ ღუდუშაური
ხელმძღვანელი: მათა ჩხეიძე
საბჭოს წევრი: ირინა ჩხენკელი
ექსპერტები:

1. რუსუდან გოცირიძე
2. მადონა შელია

თბილისი

2016

შესავალი

ადამიანს სამყაროში ორიენტაციისათვის ესაჭიროება განსაკუთრებული სიმბოლური გამაშუალებელი სტრუქტურები - ენა, მითოლოგია, რელიგია, ხელოვნება, მეცნიერება. სწორედ აღნიშნული სტრუქტურები ასრულებს ადამიანის მოღვაწეობის რეგულატორთა ფუნქციას. სწორედ აღნიშნულ სტრუქტურათა ერთობლიობაა სამყაროს ფუძემდებლური, გლობალური ხატი, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება ადამიანის, როგორც სამყაროს ხატის მატარებლის, ცნობიერებაში სამყაროს არსებით თვისებათა რეპრეზენტაცია. უზოგადესი სახით, სამყაროს მოდელი განისაზღვრება როგორც სამყაროს შესახებ კონკრეტული ტრადიციის ფარგლებში არსებულ წარმოდგენათა ჯამის შეკუმშული და გამარტივებული ანარეკლი. სამყაროს მოდელი არ განეკუთვნება ემპირიული დონის ცნებათა რიცხვს - კონკრეტული ტრადიციის წარმომადგენლებს, შესაძლოა, არ ჰქონდეთ სრულად გაცნობიერებული სამყაროს მოდელი.

სამყაროს სისტემური და ოპერაციული ხასიათი სინქრონიულ დონეზე იძლევა ინვარიანტულ და ვარიანტულ მიმართებათა მსგავსება-განსხვავებულობის იდენტიფიცირების პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობას, ხოლო დიაქრონიულ დონეზე კი იგი უზრუნველყოფს სისტემის ელემენტთა თავისებურებისა და მათი ისტორიული განვითარების პოტენციას შორის არსებული მიმართების განსაზღვრას.

თითოეულ ენას კონცეპტუალიზაციის საკუთარი სტილი აქვს. შესაბამისად, თითოეული ენა ქმნის სამყაროს საკუთარ ხატს და ენის მატარებელი სწორედ ამ ხატის შესაბამისად ახდენს გამონათქვამის შინაარსის ორგანიზებას.

ენა წარმოადგენს სამყაროს შესახებ ადამიანის ცოდნის ფორმირებისა და არსებობის უმნიშვნელოვანეს საშუალებას. ასახავს რა რეალობას, ადამიანი სწორედ სიტყვაში აფიქსირებს შემეცნების შედეგებს. ენობრივი ფორმით დაფიქსირებული ცოდნის ჯამი წარმოადგენს იმ ფენომენს, რასაც ეწოდება „სამყაროს ენობრივი რეპრეზენტაცია“, „სამყაროს ენობრივი მოდელი“, „სამყაროს ენისმიერი ხატი“.

სამყაროს ხატის შექმნის მომენტიდან იწყება ადამიანის, როგორც ისტორიული პროცესის სუბიექტის, მოღვაწეობა. სამყაროს ხატის ჩამოყალიბების პრობლემა უშუალო კავშირიშია მსოფლმხედველობასთან, რამდენადაც, თუ სამყარო გარდაიქმნება სურათად (ხატად), ადამიანის პოზოცია განიხილება როგორც მსოფლმხედველობა.

მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ „სამყაროს ხატის“ ცნება აქტიურად გამოიყენება ისეთი მეცნიერებების წარმომადგენელთა მიერ, როგორცაა: ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, კულტუროლოგია, გნოსეოლოგია, კოგნიტოლოგია, ლინგვისტიკა, აღნიშნული ცნება დღემდე, უწინდებურად, რჩება მეტაფორად, რომელიც ხშირად მოკლებულია ზუსტ და ერთმნიშვნელოვან განმარტებას ერთი კონკრეტული მეცნიერების ფარგლებშიც კი. ბუნებრივია, ჩვენი კომპეტენცია და, შესაბამისად, ინტერესიც ვრცელდება მხოლოდ ლინგვისტიკაზე. აღნიშნულ სააზროვნო სივრცეში კი, ჩვენი აზრით, სამყაროს ხატთან დაკავშირებული პრობლემის არსებობის ძირითად მიზეზს წამოადაგენს სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების ტექნიკის არასათანადო დეტალიზაცია.

ამკარაა ის ფაქტიც, რომ სამყაროს ხატში ძირითადი კომპონენტების იდენტიფიცირებით ჯერაც არ გამქრალა სამყაროს ხატის ამორფულობის განცდა.

უნდა ვთქვათ ისიც, რომ სხვა მეცნიერთა კვალდაკვალ, ჩვენც ვაღიარებთ სამყაროს ხატის შემდეგ მარკერთა ვალიდურობას:

1. სამყაროს ხატი სრულად განაპირობებს მოვლენათა აღქმისა და ინტერპრეტაციის თავისებურებას;
2. წარმოადგენს იმ აღქმის საფუძველს, რომელსაც ადამიანი ეყრდნობა სამყაროში ორიენტირებისას;
3. არის ისტორიულად განპირობებული, რაც, თავისმხრივ, გულისხმობს სამყაროს ხატისა და მის სუბიექტთა მუდმივ ცვლილებას;
4. სწორედ სამყაროს ხატიდან მომდინარეობს ღირებულებები, იერარქიისა და სააზროვნო პარადიგმათა ტიპები, ადამიანის ქმედებათა არბიტრალურობა.

სრულად ვეთანხმებით შემდეგ მოსაზრებებსაც:

1. ადამიანი გამოსახავს სამყაროს როგორც სურათს (ხატს);
2. ადამიანი აცნობიერებს სამყაროს როგორც სურათს (ხატს);
3. სამყარო გარდაისახება სურათად (ხატად);
4. იპყრობს რა სამყაროს, ადამიანი იპყრობს სურათს (ხატს).

და ბოლოს, ასევე ვიზიარებთ, რომ:

1. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა სამყაროზე დამკვირვებელ და სამყაროსთან კონტაქტში მყოფ ადამიანთა რაოდენობას;

2. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა ადამიანთა მსოფლხედვის პრიზმათა რაოდენობას;
3. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა იმ სამყაროთა რაოდენობას, რომელსაც აკვირდება ადამიანი.

თემის აქტუალობა: აშკარაა, რომ ვერც აღნიშნულ თვალსაზრისთა ჭეშმარიტება და ვერც შემოთავაზებულ დეფინიციათა ვალიდურობა ვერ აქრობს ფენომენის ხელშეუხებლობის განცდას, შესაბამისად კი, ვერ უზრუნველყოფს სამყაროს ხატის ადეკვატური მოდელირების პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობას. სწორედ აღნიშნული ფაქტი განპირობებს საკვლევი თემის აქტუალობას.

თემის მიზანს წარმოადგენს ენის განხილვა თანამედროვე ანთროპოცენტრული პარადიგმის ფარგლებში, რაც მოცემულ შემთხვევაში გულისხმობს ენის ფენომენის შემდეგი ტიპის გააზრებას: ენა არის იმ ნააზრევის გადმოცემის საშუალება, რომელსაც ენა „ფუთავს“ ენობრივ სტრუქტურაში. ცოდნა, რომელიც ამ დროს გამოიყენება, გულისხმობს ცოდნას ენის, სამყაროს, სოციალური კონტექსტისა და აშ. შესახებ.

საკვლევი თემის მიზანმა, შესაძლოა, მიიღოს ამგვარი ფორმულირებაც: მიზანია, პასუხი გაეცეს შემდეგ აქტუალურ კითხვას: რა მასალით უნდა აიგოს სამყაროს ენისმიერი ხატი, უფრო ზუსტად კი, რა ტიპის ერთეულია მაქსიმალურად ეფექტური სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირებისათვის?

დასახული მიზნის მიღწევას ემსახურება კვლევის ისეთი ეტაპების განხორციელება, როგორცაა:

1. სპეციალური ლიტერატურის მოძიება და ანალიზი;
2. კონცეპტის ენობრივი ობიექტივატორების განსაზღვრა თანამედროვე ინგლისურ ენაში;
3. ენობრივ ობიექტივატორთა კოგნიტური ინტერპრეტაცია, სხვა სიტყვებით, იმ კოგნიტურ დიფერენციალურ ნიშანთა გამოვლენა, რომლებიც აყალიბებს საკვლევ კონცეპტს მენტალურ ერთეულად;
4. კონცეპტთა ქსელის კონფიგურაციის განსაზღვრა;
5. კონცეპტთა ქსელის ანალიზის შედეგად კონკრეტული თეორიული დასკვნების გამოტანა.

ნაშრომის ჰიპოთეზა შემდეგნაირად ჟღერს: სავარაუდოდ, მოდელის სტატუსის მქონე ერთეულის სისრულე და ობიექტურობა მიღწევადია მხოლოდ მაშინ, თუ კონსტრუქტი წარმოადგენს კონცეპტის შინაარსის შემანარჩუნებელ თვისებრივად განსხვავებულ ძალთა შეთანხმებული მოქმედების სივრცეს. ამგვარი სივრცის გენერირება, სავარაუდოდ, შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სინთეზირებულია ორი ტიპის ანალიზი, რომელთაგან ერთი მიმართულია სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის ექსპლიკაციაზე, მეორე კი - იმ კონცეპტთა ძიებაზე, რომლებიც ერთიანდებიან ერთი ნიშნის გარშემო და განსაზღვრავენ ამ ნიშნის, როგორც კოგნიტური სტრუქტურის, არსებობას.

კვლევის მეთოდოლოგიას საფუძვლად უდევს პოლიპარადიგმულობა, რაც კონკრეტულ შემთხვევაში გულისხმობს თანამედროვე ინგლისურ ენობრივ ცნობიერებაში არსებულ სხვადასხვა კონცეპტთა ქსელის ანალიზს როგორც ლინგვოკოგნიტურ, ისე სისტემურ-სტრუქტურულ თეორიათა ფარგლებში შემუშავებული მეთოდების სინთეზირებით. ეს მეთოდებია ანალიზის სემანტიკური და კონცეპტუალური სახეობები.

ნაშრომში გამოყენებულ მეთოდოლოგიის თავისებურებას განსაზღვრავს შემდეგი დებულების შინაარსი: ენა ერთდროულად არსებობს როგორც სისტემა და როგორც ქმედება და ეს ფაქტორი ხსნის არა მხოლოდ მისი რთული ბუნების არსებობას, არამედ ენისა და ენობრივი ერთეულების კვლევის მეთოდოლოგიური პრინციპების მუდმივი ძიების პროცესს.

ნაშრომში გამოყენებული მეთოდები შემუშავებულია კვლევისადმი იმანენტურ (სემური ანალიზი) და არაიმანენტურ (კონცეპტუალური ანალიზი) მიდგომათა ფარგლებში. იმანენტური კვლევა განხორციელებულია სემური ანალიზის მეშვეობით, არაიმანენტური კვლევა კი - კონცეპტუალურ ანალიზზე დაყრდნობით.

ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების ტექნიკის დეტალიზაცია, კერძოდ კი:

1. კონცეპტის ქსელის კონფიგურაციის განსაზღვრა თანამედროვე ინგლისურ ენაში;
2. სამყაროს ენისმიერი ხატის ადეკვატური მოდელირებისათვის მაქსიმალურად ეფექტური ერთეულის იდენტიფიცირება;
3. მთლიანობად გააზრებული ერთეულის ინტერპრეტაცია ანთროპოცენტრისტული, კერძოდ კი, ლინგვოკოგნიტური პერსპექტივიდან.

ენის შესახებ არსებული თანამედროვე და უახლესი თეორიები ძირითადად ხასიათდება ურთიერთგამომრიცხავი დებულებებით. აღნიშნული თეორიების ანალიზის საფუძველზე ერთიანი მიდგომის შემუშავება წარმოადგენს თემის მეცნიერულ სიახლეს. ენა გაიგება როგორც ადამიანის ფსიქიკური და საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების მაკავშირებელი რგოლი. აქედან გამომდინარე, ლინგვისტური კვლევა აღარ წარმოადგენს ენის კვლევას „თავის თავში“, არამედ გულისხმობს ენისა და აზროვნების ურთიერთკავშირებისა და მექანიზმების შესწავლას.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა განისაზღვრება შემდეგი ფაქტით: მოძიებული მასალა და კვლევის შედეგები ვალიდურია როგორც კოგნიტური ლინგვისტიკის, ისე სტრუქტურული ლინგვისტიკისა და ინგლისური ენის ლექსიკოლოგიის სალექციო კურსებისათვის.

სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების პრობლემის ანალიზი ფართო შესაძლებლობებს შლის როგორც ნიშანთა ცალკეულ სისტემათა იერარქიის, ისე ცალკეული კულტურების სოციალური და ისტორიული ფესვების წვდომის თვალსაზრისით. ენა სიმბოლურად ასახავს ნაციონალური და ინდივიდუალური მენტალიტეტის გაუცნობიერებელ ინტენციებს. ამდენად, სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების შესაძლებლობათა ანალიზი კვლევის არეალში აქცევს ცნობიერებისა და კულტურის იმ კონტექსტებსაც, რომელშიც ნიშანთა ესა თუ ის სისტემა ჩამოყალიბდა და განვითარდა. სწორედ ეს ფაქტი განსაზღვრავს ნაშრომის თეორიულ ღირებულებას, რომლის დეტალიზირებული ვერსია შემდეგნაირად ჟღერს:

1. ნაშრომში კონცეპტუალური და სემანტიკური ანალიზის მეთოდთა სინთეზირების მეშვეობით იდენტიფიცირებულია სამყაროს ენისმიერი ხატის ადეკვატური მოდელირებისათვის მაქსიმალურად ეფექტური მთლიანობა თანამედროვე ინგლისურ ენობრივ ცნობიერებაში არსებულ სხვადასხვა კონცეპტთა ქსელის ანალიზის გზით.

კვლევის მასალად გამოყენებულია ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლის მასალა მოპოვებულია ორენოვანი და განმარტებითი ლექსიკონებიდან, ასევე ბერკლის ფრეიმთა ქსელის რეპერტუარიდან.

ნაშრომის სტრუქტურა მოიცავს შესავალს, თავებს, ქვეთავებს, დასკვნებსა და ბიბლიოგრაფიას.

შესავალში დასაბუთებულია საკვლევი თემის აქტუალობა და სამეცნიერო სიახლე. განსაზღვრულია კვლევის მიზანი, მიზნის მიღწევისათვის საჭირო ამოცანები და კვლევის ეტაპები, ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება, კვლევის მეთოდოლოგია. პირველ თავში - „ენა და სამყაროს ხატი“ - განხილულია სამყაროს ენობრივი და კონცეპტუალური ხატების დიფერენცირების პრობლემა, განხილულია სამყაროს ხატის მარკერები.

მეორე თავი - „კოგნიტივიზმის არსი“ - ეძღვნება კოგნიტური ლინგვისტიკის წყაროების, ფორმირების ეტაპებისა და ამოცანების, ლინგვისტური რეალობის ახალი ხედვის თავისებურებათა ანალიზს.

მესამე თავში - „მიდგომათა სინთეზირებისა და მნიშვნელობათა დიფერენცირების პრობლემა“ - განხილულია ენობრივ და კონცეპტუალურ მნიშვნელობათა მახასიათებლები, იდენტიფიცირებულია ველის სემანტიკის პრინციპები. დასკვნით ნაწილში შეჯამებული და განზოგადებულია კვლევის შედეგები.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

შესავალში განსაზღვრულია კვლევის პრობლემატიკა, თემის აქტუალობა, მისი პრაქტიკული და თეორიული ღირებულება, მეცნიერული სიახლე; ფორმულირებულია ჰიპოთეზა, კვლევის მიზნები, ამოცანები და კვლევის ეტაპები; ჩამოყალიბებულია კვლევის მეთოდოლოგია, განსაზღვრულია კვლევის მეთოდები.

თავი I. ენა და სამყაროს ხატი

სამყაროს ხატი ადამიანის ცნობიერების რეალობაა და ადამიანი ამ ცნობიერებას მთელი თავისი ცხოვრების მიზნად აქცევს: ადამიანი ცდილობს, ადეკვატური საშუალებებით შექმნას საკუთარი თავისათვის სამყაროს ხატი. ამ მცდელობის მიზანი სამყაროს შეცვლაა. ეს ცვლილება კი სწორედ ხატის მეშვეობით ხორციელდება. სწორედ ამ ხატის შექმნაზე გადააქვს ადამიანს თავისი სულიერი ცხოვრების სიმძიმის ცენტრი.

ერის მსოფლმხედველობა „ლაგდება“ სამყაროს სურათში: ყოველი ცივილიზაცია წარმოადგენს სოციალურ სისტემას, რომელიც ხასიათდება სამყაროს აღქმის განსაკუთრებულობით. ნებისმიერი ლინგვოკულტურული საზოგადოების მენტალიტეტი განპირობებულია სწორედ მისი სამყაროს ხატით, რომელშიც იკვეთება მისი წევრების მსოფლმხედველობა და სამყაროს აღქმის თავისებურება.

გარე სამყაროში არსებული მოვლენები და საგნები ადამიანის ცნობიერებაში წარმოდგენილია ხატის სახით. ეს კი ნიშნავს იმის დაშვებას, რომ არსებობს განსაკუთრებული კვაზიგანზომილება, რომელიც თავისი არსით ემთხვევა ერთგვარ აზრობრივ ველს, მნიშვნელობათა სისტემას. გამოდის, რომ სამყაროს ხატი ერთგვარი წარმოსახვის სისტემაა.

სამყაროს კონცეპტუალური სურათი, რომელიც უფრო მდიდარია ვიდრე სამყაროს ენობრივი სურათი, ავლენს გარკვეულ „მიზიდულობას“ ენისადმი, სხვა სიტყვებით, სამყაროს კონცეპტუალური ნაწილი ვერბალიზდება ენობრივი ფორმების მეშვეობით. ენა არის სამყაროს შესახებ ადამიანის ცოდნის ვერბალიზაციის უმნიშვნელოვანესი საშუალება. ამ ცოდნის ერთიანობა, რომელიც გამოსახულია ენის ფორმით, წარმოადგენს იმას, რასაც სხვადასხვა კონცეფციაში ეწოდება „ენობრივი სამყარო“, „სამყაროს ენობრივი რეპრეზენტაცია“, „სამყაროს ენობრივი მოდელი“, „სამყაროს ენობრივი ხატი“.

სამყაროს სურათს და სამყაროს ენობრივ სურათს შორის ფიქსირდება რთული მიმართება: მათ შორის საზღვრები თითქოსდა არამდგრადი და არაგანსაზღვრულია. რამდენადაც სამყაროს შეცნობა ადამიანის მხრიდან არ არის უშეცდომო, ამიტომ მისი კონცეპტუალური სისტემა, მუდმივად იცვლება, „გადაიხატება“, მაშინ როცა სამყაროს ენობრივი სურათი უფრო დიდხანს ინარჩუნებს ამ შეცდომების კვალს. სამყაროს ხატი, რომელიც კოდირებულია ენობრივი სემანტიკის მეშვეობით, დროსთან ერთად შეიძლება გაცვდეს, მოძველდეს.

ადამიანის ცხოვრებაში სამყაროს ენობრივი სურათი წინ უძღვის კონცეპტუალურ სურათს და აყალიბებს მას, რადგანაც ადამიანს შეუძლია გაიგოს სამყარო და საკუთარი თავი ენის წყალობით. სწორედ ენაში დევს ისტორიული გამოცდილება, როგორც ზოგადად ადამიანური, ისე ნაციონალურიც. ერთი მხრივ, ადამიანების ცხოვრების პირობები, რომელიც მატერიალურ სამყაროს ერთვის, განსაზღვრავს ადამიანის აზროვნებისა და ქცევის სტილს, რაც გამოხატულებას ჰპოვებს ენაში. მეორე მხრივ, ადამიანი აღიქვამს სამყაროს უშუალოდ თავისი მშობლიური ენის მეშვეობით, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის აზროვნებისა და ქცევის სტილს.

ამკარაა, რომ სამყაროს ენობრივი ხატი მჭიდროდაა დაკავშირებული კონცეპტუალურ სისტემასთან. ადამიანის ცნობიერებაში ფიქსირებული სამყაროს ხატი შეიძლება განხილულ იქნას სამყაროს მეორადი არსებობის ფორმად, რომელიც მიმაგრებულია/ჩადებულია და რეალიზებულია განსაკუთრებულ მატერიალურ ფორმაში - ენაში. ერთი და იგივე ენა, ერთი და იგივე საერთო-ნაციონალური გამოცდილება

საზოგადოების კონკრეტულ ნაწილში ქმნის სამყაროს მსგავს ენობრივ სურათს/ხატს, რაც გვაძლევს საშუალებას ვისაუბროთ, ერთგვარ მთლიან/განზოგადებულ ნაციონალურ სამყაროს ენობრივ ხატზე/სურათზე.

მსოფლიოს სურათი ბევრი თანამედროვე ლინგვისტის მიერ გაგებულია, როგორც მსოფლიოს საწყისი გლობალური სახე, რომელიც საფუძლად უდევს ადამიანის მსოფლმხედველობას. მსოფლიოს სურათი, როგორც ობიექტური რეალობის სუბიექტური სახე, განსხვავდება გამოსახულებით ფორმებში, მაგრამ, იმავდროულად, იგი რჩება რეალობის სახედ.

რა არის ჩვენთვის მნიშვნელოვანი ენის პოზიციიდან? მსოფლიოს სურათი - ეს არის სამყაროს განსაზღვრული ხედვა და მსოფლმხედველობის კონსტრუირება ლოგიკის შესაბამისად; ეს არის სამყაროს განსაზღვრული სახე, რომელიც არასოდეს არის მისი სარკისებრი გამოსახულება.

რითი განსხვავდება ცნებები „მსოფლიოს სურათი“ და „მსოფლიოს ენობრივი სურათი“?

1. სამყაროს ენობრივი სურათი - „სამყარო ენის სარკეში,“ - ეს არა მხოლოდ ერთგვარი კოდია და საშუალება აზრის გამოხატვისა, არამედ, ჰუმბოლდტის თანახმად, „ერის სულის გამოსახულება“;
2. მსოფლიოს სურათი ადამიანის ფსიქიკაში საგნობრივი გარემომცველი სინამდვილის გამოხატულებაა;
3. რეალურ სამყაროსა და ენას შორის არსებული მიმართება შეიძლება, წარმოვიდგინოთ შემდეგნაირად: რეალური სამყარო, ენა, საგანი, მოვლენა, სიტყვა. თუმცა სამყაროსა და ენას შორის დგას ენის მატარებელი - მოაზროვნე ადამიანი.

წარმოადგენს რა ადამიანსა და რეალობას შორის შუამავალს, მსოფლიოს ენობრივი სურათი აფიქსირებს სამყაროს ნაციონალურ ხედვას. მსოფლიოს ენობრივი სურათი აერთიანებს ცოდნის მენტალური ორგანიზების სისტემების სხვადასხვა ელემენტებს ანუ მსოფლიოს სხვადასხვა სურათებს, რომლებსაც აგებს ადამიანი.

მსოფლიოს ენობრივ სურათში აისახება ასევე მისი ფასეულობითი შეფასება. ენის ფაქტების მიხედვით შეიძლება თვალი ვადევნოთ, თუ როგორ აისახება მასში ზოგადსაკაცობრიო უნივერსალური ფასეულობები და ის ფასეულობები, რომლებიც გამოირჩევა ეროვნული და კულტურული კოდებით. მსოფლიოს სურათი ყოველთვის ხასიათდება ნაციონალურ-კულტურული სპეციფიკით. თუმცა, ნაციონალურ-კულტურული სპეციფიკა ჩნდება მხოლოდ სამყაროს აღქმის ზოგადსაკაცობრიო ერთიანობის ფონზე: ენის ფაქტების ანალიზით ხელმისაწვდომი ხდება სამყაროს

გლობალური ინვარიანტული სახე, რომელშიც გამოსჭვივის უნივერსალური საკვანძო ცნებები ერთიანი ზოგადსაკაცობრიო კულტურათაშორისი სივრცისა.

თავი II. კოგნიტივიზმის არსი

კოგნიტივიზმი წარმოადგენს მეცნიერებას ცოდნის, შემეცნებისა და სამყაროს აღქმის თავისებურებათა შესახებ. იგი იკვლევს ადამიანის გონებას, აზროვნებასა და მენტალურ პროცესებს.

კოგნიტივიზმის თანახმად, ადამიანის ქმედება დეტერმინირებულია მისი შინაგანი მდგომარეობით, რომელიც, თავის მხრივ, ინტერპრეტირებულია როგორც ინფორმაციის მიღება, გადამუშავება, შენახვა და მობილიზაცია. ეს უკანასკნელი ემსახურება კონკრეტულ ამოცანათა რაციონალურად გადაჭრას. იქიდან გამომდინარე, რომ კონკრეტული ამოცანის გადაჭრა უშუალო კავშირშია ენის გამოყენებასთან, ენა მოექცა კოგნიტივისტთა ყურადღების ცენტრში. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან ყველა არსებულ სისტემას შორის, ენა ყველაზე ძლიერია სემანტიკური თვალსაზრისით - იგი არის არა მხოლოდ ინფორმაციის, ცოდნის, შეტყობინების, გადატანის და მიღების საშუალება, არამედ იგი არის მიღებული ინფორმაციის ყველაზე მძლავრი პროცესორი და „ჩარჩოთა“ კონსტრუქტორი. სწორედ აღნიშნულ „ჩარჩოთა“ მეშვეობით ლაგდება მეხსიერებაში ცოდნა და იქნება სამყაროს ენისმიერი ხატი.

კოგნიტივიზმის საწყისს ანტიკურ ეპოქაში მივყავართ - აზროვნების კანონზომიერებათა გამოვლენის აუცილებლობა დიდი ხნის წინ აღიარეს. ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა: რა სიახლე შემოიტანა კოგნიტივიზმა? - პასუხი შემდეგია: ძველი შეკითხვები ახლებურად დაისვა. ახლებურად დასმული შეკითხვები კი ახალი პერსპექტივიდან ჩამოყალიბებულ პასუხებს მოითხოვს. სწორედ ამგვარი პასუხების მოძიებაა შესაძლებელი კოგნიტივიზმის ფარგლებში.

დავიწყოთ იმ საკითხებით, რომლებმაც სრულებით ახლებური იერი შეიძინა კოგნიტივიზმის კონტექსტში. ეს გახლავთ:

1. შემეცნების კვლევა, რაც გულისხმობს არა მხოლოდ ქმედებათა დაკვირვებას, არამედ ქმედებათა მენტალური რეპრეზენტაციების ანალიზი;
2. იმ სტრატეგიათა იდენტიფიცირება, რომელთა გამოყენების შედეგად გენერირდება ქმედება;
3. ენის, როგორც ადამიანის ქმედების სამეტყველო საფუძველის, ფუნქციის განსაზღვრა;

4. მოტივების, პოზიციების, ინტენციებისა და სქემების რეალიზაციის

თავისებურებათა გამოვლენა და შედეგის პროგნოზირება.

აღნიშნულ საკითხთა გაერთიანების გზით მიღებული დებულება შემდეგნაირად ჟღერს:

ადამიანი იღებს და ამუშავებს ინფორმაციას, რომლის რეპრეზენტაციაც ხორციელდება

კონკრეტული მოტივების, პოზიციების, ინტენციებისა და სქემების მეშვეობით.

იმის კვლევამ, თუ როგორ ოპერირებს ადამიანი სიმბოლოებით, რომლის მიხედვითაც

აღიქვამს სამყაროს და საკუთარ თავს ამ სამყაროში, გააერთიანა ლინგვისტიკა იმ

დისციპლინებთან, რომლებიც იკვლევდნენ ადამიანისა და საზოგადოების მიმართების

საკითხს. შედეგად კი შეიქმნა კოგნიტური ლინგვისტიკა.

ადამიანის გამოცდილების კატეგორიზაცია დაკავშირებულია ადამიანის კოგნიტურ

საქმიანობასთან - ინფორმაცია, რომელსაც ადამიანი ითვისებს/იღებს სამყაროს

შემეცნებისას, თავის ასახვას ჰპოვებს ენობრივ ფორმებში.

დღეს უკვე აქსიომაა, რომ ადამიანის შესახებ არსებულ ყველა მეცნიერებაში ერთმანეთს

უპირისპირდება ენობრივი და ტიპის საქმიანობა. კოგნიტოლოგიაში სწორედ ენა

განიხილება იმ ფენომენად, რომელსაც ყველაზე უკეთ ძალუძს ადამიანის ქცევის

გაგება/ამოცნობა.

ახალმა ხედვამ შეცვალა ლინგვისტური სააზროვნო სივრცე - გადაფასდა ღირებულებები.

კოგნიტურ ლინგვისტიკაში ოპერირების მთავარ იარაღად გვევლინება მეხსიერების

ოპერატიული ერთეულები - ფრეიმები (სტერეოტიპული სიტუაციები, სცენარები),

კონცეპტები (სიტყვის მიერ „დაჭერილი“ აზრთა ერთობლიობა), გემტალტები (სამყაროს

ფრაგმენტების მთლიანური, კონცეპტუალური სურათები) და ა.შ. შესაბამისად,

კოგნიტური ლინგვისტიკა მიმართულია ენობრივი ცნობიერების, სამყაროს ხატის

მოდელირების პრობლემაზე. რა განასხვავებს კოგნიტურ ლინგვისტიკას ტრადიციული

სტრუქტურული ენათმეცნიერებისაგან? - ეს ორი პერსპექტივა წარმოადგენს

ლინგვისტური რეალობის არსის წვდომის სხვადასხვა გზას.

კოგნიტური ლინგვისტიკა არის ლინგვისტური მიმართულება, რომლის ყურადღების

ცენტრშიც ენაა, როგორც საერთო კოგნიტური მექანიზმი, როგორც კოგნიტური

ინსტრუმენტი. ეს არის ნიშანთა სისტემა, რომელიც თამაშობს ინფორმაციის

რეპრეზენტატორისა და ტრანსფორმტორის როლს. სწორედ კოგნიტურ ლინგვისტიკაში

კონცენტრირდა მკვლევართა ყურადღება ენაზე, როგორც შემეცნების პირობასა და

საშუალებაზე. ენა ქმნის იმ კონსტრუქტებს, რომელთა მეშვეობითაც ენის მატარებელი

აღიქვამს სამყაროს ხატს.

ადამიანის მთელი შეგნებული ცხოვრება შეიძლება, განვიხილოთ იმ უნარის რეალიზაციად, რომელიც ეხმარება ადამიანს სამყაროში ორიენტაციაში. სამყაროში ორიენტაცია კი შეუძლებელია ენის გარეშე. ენის ეს ფუნქცია უკავშირდება ობიექტის იდენტიფიცირების პროცესს, რომელიც, თავის მხრივ, ასოცირდება კონცეპტთა წარმოქმნის პრობლემასთან. კონცეპტები აერთიანებს დაკვირვებისა და წარმოსახვის შედეგებს ერთ ნიშნულამდე - ერთ რუბრიკამდე. კონცეპტი წარმოადგენს კონცეპტუალური სისტემების კონსტრუქტორს.

რამდენადაც კოგნიტური ლინგვისტიკა განიხილება სრულიად დამოუკიდებელ სააზროვნო სივრცედ, ბუნებრივია, მას უნდა გააჩნდეს თავისი ტერმინოლოგიური სისტემა. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს უკანასკნელი ხასიათდება, არა იმდენად ტერმინთა სიახლით, რამდენადაც სხვა სააზროვნო სივრცეებისათვის რელევანტური ტერმინების ტრანსპოზიციით.

კოგნიტური ლინგვისტიკის ტერმინოლოგიური სისტემის ძირითადი კონსტიტუენტებია: ცოდნა, კონცეპტი, კონცეპტუალიზაცია, კონცეპტუალური სისტემა, კონცეპტუალური სფერო, კოგნიცია, კოგნიტური ბაზა, მენტალური რეპრეზენტაცია, კოგნიტური მოდელი, კატეგორიზაცია, ვერბალიზაცია, მენტალობა, კულტურის კონსტანტები, სამყაროს ხატი და ა.შ.

ყველა ერთეული უკავშირდება ადამიანის კოგნიტურ საქმიანობას/მოღვაწეობას, ანუ იმ მოღვაწეობას, რომლის შედეგადაც ადამიანი მიდის კონრეტულ გადაწყვეტილებამდე ან ცოდნამდე. კოგნიტური საქმიანობა/მოღვაწეობა წარმოადგენს იმ პროცესს, რომელიც თან ახლავს ინფორმაციის დამუშავებას. ამ შემთხვევაში ენობრივი საქმიანობა არის კოგნიტური საქმიანობის ერთ-ერთი სახეობა.

ადამიანის ტვინისა და კომპიუტერის ფუნქციონირების მსგავსება იკვეთება ადამიანისა და მანქანის მიერ ინფორმაციის დამუშავების შესაძლებლობათა ფონზე.

ინფორმაციის თეორიიდან კოგნიტური მეცნიერება სესხულობს:

1. ინფორმაციის აღქმისა და ცოდნის სეგმენტაციის მეთოდებს;
2. ინფორმაციის დამუშავებისა და მეხსიერებაში მისი შენახვის მარკერებს;
3. ინფორმაციის რეპრეზენტაციის პრინციპებს ადამიანის ცნობიერებასა და ენობრივ ფორმებში.

კოგნიტური ლინგვისტიკა ცდილობს, პასუხი გასცეს შემდეგ შეკითხვებს:

1. როგორ არის ორგანიზებული ადამიანის ცნობიერება?
2. როგორ შეიმეცნებს ადამიანი სამყაროს?

3. სამყაროს შესახებ არსებული რა ტიპის მონაცემები შეიძლება, იქცეს ცოდნად?
4. როგორ იქმნება მენტალური სივრცეები?

კოგნიტური მეცნიერება ეფუძნება შემდეგ იდეებს:

1. აზროვნება წარმოადგენს ისეთი მენტალური რეპრეზენტაციებით მანიპულირების შედეგს, როგორებიცაა: ფრეიმი, სცენარი, მოდელი და ა.შ.
2. ჩვენ ვაზროვნებთ კონცეპტებით, რომელიც წარმოადგენს გლობალური კვანტებით სტრუქტურირებულ ცონდას.

კოგნიტური ლინგვისტიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე იკვეთება შემდეგი პრობლემები:

1. ენობრივი ცოდნის ბუნების წვდომა;
2. ინტერპრეტაციის წესების იდენტიფიცირება;
3. ენობრივი ცოდნის ათვისებისა და გამოყენების თავისებურებათა გამოვლენა;
4. ცოდნის ტიპების დიფერენციაცია;
5. ენობრივ ნიშნებსა და კულტურულ რეალიებს შორის არსებულ მიმართებათა განსაზღვრა.

თანამედროვე ლინგვისტიკაში შეიმჩნევა გარკვეული დაპირისპირება

„კონცეპტუალურსა“ და „სემანტიკურს“ შორის. ამ დაპირისპირებას გააჩნია ლოგიკური საფუძველი: სხვადასხვა ენაში სხვადასხვაგვარად ჯგუფდება უნივერსალური კონცეპტებიც კი, სხვა სიტყვებით, უნივერსალური კონცეპტებიც კი სხვადასხვაგვარად ვერბალიზდება სხვადასხვა ენებში. ეს ფაქტი კი წარმოადგენს შემდეგი დებულების მანიფესტაციას: კონცეპტი მჭიდრო კავშირშია თავის ლინგვისტიკურ, გრამატიკულ და კულტუროლოგიურ ფაქტორებთან.

აზროვნების პროცესში ადამიანი ოპერირებს კონცეპტებით, რომლებიც ასახავს ცოდნასა და გამოცდილებას, სამყაროს შემეცნების პროცესსა და კაცობრიობის მთელი შემეცნებითი მოღვაწეობის შედეგს.

დღეს ლინგვისტიკაში დომინირებს სამი მიდგომა კონცეპტის არსისადმი:

1. პირველი მიდგომის მიხედვით, კონცეპტის განხილვისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლინგვოკულტურულ ასპექტს. აღნიშნული მიდგომის ფარგლებში კონცეპტი განიხილება კულტურის ძირითად ნაწილად, რომელიც ფიქსირებულია ადამიანის მენტალურ სამყაროში. კონცეპტს უკავია უნიშვნელოვანესი ადგილი კოლექტიურ ენობრივ ცნობიერებაში. ტერმინის ამგვარი გაგებით ენის როლი მეორეხარისხოვანია; ენა არის მხოლოდ დამხმარე

- საშუალება, გამოხატვის ფორმა, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული კონცეპტის კულტურასთან;
2. მეორე მიდგომის ფარგლებში კონცეფტის არსის ახსნისათვის მიმართავენ ენობრივი ნიშნის სემანტიკას; სემანტიკა განიხილება კონცეპტის ფორმირების ერთადერთ გზად;
  3. მესამე მიდგომის მხარდამჭერნი მიიჩნევენ, რომ კონცეპტი გამომდინარეობს არა უშუალოდ სიტყვის მნიშვნელობიდან, არამედ წარმოადგენს ადამიანის ეროვნული გამოცდილებისა და სიტყვის მნიშვნელობის შერწყმის შედეგს. შესაბამისად, კონცეპტი არის შუამავალი სიტყვასა და რეალობას შორის.

ერთიანი განსაზღვრების ჩამოყალიბების სირთულე განპირობებულია შემდეგი ფაქტით: კონცეპტს აქვს რთული, მრავალგანზომილებიანი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ კონცეპტუალურ, არამედ სოციალურ, ფსიქოლოგიურ და კულტურულ კლასტებსაც. კონცეპტი მოიცავს ასოციაციებს, ემოციებს, შეფასებებს, ნაციონალურ ნიშნებს და კონოტაციებს, რომელიც დამახასიათებელია კონკრეტული კულტურისათვის. და მაინც, თანამედროვე ლინგვისტიკაში მაინც გაჩნდა განმარტება, რომელსაც აქვს პრეტენზია სისრულესა და ლოგიკურობაზე. ეს განმარტება შემდეგნაირად ჟღერს: კონცეპტი არის ლინგვო-კულტურული სპეციფიკით აღბეჭდილი ერთეული, რომელიც ასახავს ეთნიკურ მსოფლმხედველობას, სამყაროს კულტურული და ენობრივი ხატების თავისებურებას. ამასთანავე, კონცეპტი წარმოადგენს ცოდნის ერთგვარ ბირთვს, რომელიც ასახავს მთელი კაცობრიობის მოღვაწეობას. კონცეპტი შეიძლება განვიხილოთ როგორც შედეგი, რომელიც დადგა სიტყვის ლექსიკონური მნიშვნელობისა და ადამიანის გამოცდილების „შეჯახებისას“.

კონცეპტი, როგორც აზრის ინტერპრეტატორი, მუდმივად განიცდის მოდიფიკაციას. დროთა განმავლობაში კონცეპტები ექცევიან ერთმანეთის ზეგავლენის ქვეშ და იცვლებიან. სხვადასხვა სიტუაციაში კონცეპტის სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა იწვევს კონცეპტთა რაოდენობის მუდმივ ცვლილებას. რადგანაც ადამიანები მუდმივად იმეცნებენ სიახლეს და რადგანაც სამყარო მუდმივად იცვლება, ადამიანი იძულებულია, შეეგუოს სიახლეს. სწორედ ამიტომ უნდა იყოს ცოდნის გადაცემის და შენახვის ძირითადი ერთეული მოქნილი და მოძრავი.

თავი III. მიდგომათა სინთეზირებისა და მნიშვნელობათა დიფერენცირების პრობლემა

მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ „სამყაროს ხატის“ ცნება აქტიურად გამოიყენება ისეთი მეცნიერებების წარმომადგენელთა მიერ, როგორცაა: ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, კულტუროლოგია, გნოსეოლოგია, კოგნიტოლოგია, ლინგვისტიკა, აღნიშნული ცნება დღემდე, უწინდებურად, რჩება მეტაფორად, რომელიც ხშირად მოკლებულია ზუსტ და ერთმნიშვნელოვან განმარტებას ერთი კონკრეტული მეცნიერების ფარგლებშიც კი. ბუნებრივია, ჩვენი კომპეტენცია და, შესაბამისად, ინტერესიც ვრცელდება მხოლოდ ლინგვისტიკაზე. აღნიშნულ სააზროვნო სივრცეში კი, ჩვენი აზრით, სამყაროს ხატთან დაკავშირებული პრობლემის არსებობის ძირითად მიზეზს წამოადაგენს სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების ტექნიკის არასათანადო დეტალიზაცია.

ამკარაა, რომ სამყაროს ხატში ძირითადი კომპონენტების - მსოფლმხედველობის, მსოფლალქმისა და მსოფლგანცდის - იდენტიფიცირებით, ჯერაც არ გამქრალა სამყაროს ხატის ამორფულობის განცდა.

სხვა მეცნიერთა კვალდაკვალ, ჩვენც ვაღიარებთ სამყაროს ხატის შემდეგ მარკერთა ვალიდურობას:

1. სამყაროს ხატი სრულად განაპირობებს მოვლენათა აღქმისა და ინტერპრეტაციის თავისებურებას;
2. წარმოადგენს იმ აღქმის საფუძველს, რომელსაც ადამიანი ეყრდნობა სამყაროში ორიენტირებისას;
3. არის ისტორიულად განპირობებული, რაც, თავისმხრივ, გულისხმობს სამყაროს ხატისა და მის სუბიექტთა მუდმივ ცვლილებას;
4. სწორედ სამყაროს ხატიდან მომდინარეობს ღირებულებები, იერარქიისა და სააზროვნო პარადიგმათა ტიპები, ადამიანის ქმედებათა არბიტრალურობა.

სრულად ვეთანხმებით შემდეგ მოსაზრებებსაც:

1. ადამიანი გამოსახავს სამყაროს როგორც სურათს (ხატს);
2. ადამიანი აცნობიერებს სამყაროს როგორც სურათს (ხატს);
3. სამყარო გარდაისახება სურათად (ხატად);
4. იპყრობს რა სამყაროს, ადამიანი იპყრობს სურათს (ხატს).

და ბოლოს, ასევე ვიზიარებთ, რომ:

1. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა სამყაროზე დამკვირვებელ და სამყაროსთან კონტაქტში მყოფ ადამიანთა რაოდენობას;

2. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა ადამიანთა მსოფლხედვის პრიზმათა რაოდენობას.
3. სამყაროს ხატთა რაოდენობა ემთხვევა იმ სამყაროთა რაოდენობას, რომელსაც აკვირდება ადამიანი.

აშკარაა, რომ ვერც აღნიშნულ თვალსაზრისთა ჭეშმარიტება და ვერც შემოთავაზებულ დეფინიციათა ვალიდურობა ვერ აქრობს ფენომენის ხელშეუხებლობის განცდას, შესაბამისად კი, ვერ უზრუნველყოფს სამყაროს ხატის ადეკვატური მოდელირების პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობას.

სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების პრობლემის ანალიზი ფართო შესაძლებლობებს შლის როგორც ნიშანთა ცალკეულ სისტემათა იერარქიის, ისე ცალკეული კულტურების სოციალური და ისტორიული ფესვების წვდომის თვალსაზრისით. ენა სიმბოლურად ასახავს ნაციონალური და ინდივიდუალური მენტალიტეტის გაუცნობიერებელ ინტენციებს. ამდენად, სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების შესაძლებლობათა ანალიზი კვლევის არეალში აქცევს ცნობიერებისა და კულტურის იმ კონტექსტებსაც, რომელშიც ნიშანთა ესა თუ ის სისტემა ჩამოყალიბდა და განვითარდა.

მოდით, შევითხვების სახით ჩამოვყალიბოთ კვლევის პროცესში დაფიქსირებული პრობლემები:

1. რა ტიპის მეთოდოლოგია „გაწვდება“ იმ მასალის სისტემატიზაციას, რომლითაც უნდა აიგოს სამყაროს ენისმიერი ხატი?
2. რა ტიპის ერთეულია მაქსიმალურად ეფექტური სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირებისათვის?

ის ფაქტი, რომ საქმე გვექნებოდა რთული სისტემის აგების პრობლემასთან, ნათელი იყო კვლევის საწყის ეტაპზე. პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობის თვალსაზრისით შევამოწმეთ ლინგვისტურ კვლევებში გამოყენებული მეთოდოლოგიის სახეობათა ძირითადი ტიპები და აღმოვაჩინეთ საკმაოდ არასახარბიელო მეცნიერული სიტუაცია:

1. მეთოდოლოგიის ინტერდისციპლინარულობა და ექსპანსიურობა დეკლარირებულია, თუმცა არარეალიზებული;
2. დეკლარირებულია, თუმცა არარეალიზებული რთული სისტემების კონსტრუირებისათვის საჭირო მეთოდოლოგიის ძიების აუცილებლობა სისტემოლოგიაში.

იმდენად, რამდენადაც მიზანს წარმოადგენდა რთული და იმავდროულად, ადეკვატური სისტემის აგება, მოგვიწია, მიგვემართა სისტემოლოგიისათვის. აღმოჩნდა, რომ სწორედ ამ სააზროვნო სივრცეში იკვეთებოდა ჩვენი კვლევის განხორციელებადობის მოდუსი. და მაინც, ეს არ იყო მარტივი გზა - დაგჭირდა რთული სისტემების დაპროექტებისადმი არსებულ მიდგომათა ინტეგრაცია. არჩევანი შევაჩერეთ სტრუქტურულ და ობიექტურ მიდგომათა ინტეგრირებულ ფორმაზე, რომელსაც პირობითად ვუწოდეთ ობიექტურ-სტრუქტურული მიდგომა.

დღეს, როცა სისტემა აგებულია, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს იყო გონივრული არჩევანი, რომელმაც უზრუნველყო ისეთი შესაძლებლობები, როგორცაა:

1. დეკომპოზიციის იდეაზე დაფუძნებულ ანალიზი, რომლის ფარგლებშიც თითოეული ობიექტი განიხილება როგორც განსაზღვრული კლასის ეგზემპლარი;
2. ტიპიზაციაზე დაფუძნებულ ანალიზი, რომელიც უზრუნველყოფს ცნებების კლასში ქვეკლასების გამოყოფას თვისებების ნაწილობრივი მემკვიდრეობითობით.

აღნიშნული მეთოდოლოგია, სწორედ თავისი ექსპანსიურობისა და ინტეგრაციულობის წყალობით, კი არ ამცირებს, პირიქით, გაცილებით მკაფიოს ხდის ფენომენის როგორც წმინდა ლინგვისტური, ისე ექსტრალინგვისტური ანალიზის მეთოდების ღირებულებას.

კვლევის პროცესმა ცხადყო, რომ ენობრივ და კონცეპტუალურ მნიშვნელობათა დიფერენცირების პრობლემა, პირველ რიგში, აიხსნება იმით, რომ მათი ანალიზისას საქმე გვაქვს შინაარსობრივი თვალსაზრისის/მიმართულების არსთან, და არა მკვლევართა მონაცემებით უშუალოდ ათვისებასთან.

როგორც წმინდა ლინგვისტური ფენომენი, მნიშვნელობა იღებს განმარტებების უჩვეულოდ სხვადასხვაგვარ დიაპაზონს, რაც ძალზედ ართულებს მიმართებათა სისტემაში მისი ადგილის განსაზღვრას შეპირისპირებადი მოვლენებით, კონცეპტის ჩათვლით.

კონცეპტის ობიექტივიზაციისათვის საჭირო ერთეულთა ორგანიზება ნაშრომში განხორციელებულია შემდეგი მოსაზრებების გათვალისწინებით:

1. მთელი შედგება არა ცალკეული, დამოუკიდებელი ნაწილებისაგან, არამედ პირიქით, მნიშვნელობის მქონე განსაზღვრულობა ცალკეული სიტყვისაგან მომდინარეობს მთელის აგებულების კანონზომიერებიდან;
2. ყოველი ელემენტი, როგორც ღირებულებათა სისტემის წევრი, განისაზღვრება სხვა ელემენტებით. ეს ნიშნავს, რომ სისტემა განსაზღვრავს მის ელემენტებს და პირიქით;

3. ენობრივ მნიშვნელობათა მთლიანობრივი პრინციპი და მისგან გამომდინარე შინაარსობრივი ურთიერთგანსაზღვრულობის თვალსაზრისი იძლევა ენობრივ მნიშვნელობათა სწორედ შინაარსეულად კვლევის საშუალებას, მითუმეტეს, რომ ეს შესაძლებლობა გამომდინარეობს თავად ენიდან, რომლის შინაარსეული სფეროც ველის კანონით მნიშვნელოვნადაა განსაზღვრული;
4. ენობრივ ველებს არსებობის საკუთარი კანონი აქვთ - მთელისაგან ორგანული გამოყოფადობის კანონი, რომლის მიხედვითაც განსაზღვრავენ ერთმანეთს ორგანული მთელის წევრები თავიანთი ადგილის გათვალისწინებით;
5. ენობრივი ველების რეპერტუარი იმყოფება თანდათანობით დარღვევადი და აღდგენადი წონასწორობის მდგომარეობაში. აქ საქმე გვაქვს წონასწორობის იმ მოდელთან, რომლის ყველა ელემენტი მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული და ზემოქმედებენ ერთმანეთზე. ცვლილებას მოძრაობაში მოჰყავს მთელი სისტემა. სისტემა მუდმივ მოძრაობაშია და ეს მოძრაობა “დინამიკურ წონასწორობას” უზრუნველყოფს.

დასკვნა

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დასკვნის კითხვა-პასუხის ფორმით ჩამოყალიბება, ვინაიდან სწორედ აღნიშნული ფორმა ასახავს კვლევის სხვადასხვა ეტაპზე წამოჭრილ პრობლემათა გადაჭრის პროცესის თავისებურებას.

„რას უნდა ასახავდეს სამყაროს ენობრივი ხატი?“ - ხატის კონფიგურაციაში უნდა აღიბეჭდოს ადამიანთა პოზიციები, იდეალები, აღქმის პრინციპები, საქმიანობა, ღირებულებითი ორიენტაციები და სულიერი ორიენტირების თავისებურებები. ხატი, როგორც რთული, სტრუქტურირებული მთლიანობა, უნდა მოიცავდეს სამ ძირითად კომპონენტს: მსოფლმხედველობას, მსოფლალქმასა და მსოფლგანცდას.

თითოეული ენა ქმნის სამყაროს საკუთარ ხატს, რომლის შესაბამისადაც ახდენს ენის მატარებელი გამონათქვამის შინაარსის ორგანიზებას. ენა წარმოადგენს სამყაროს შესახებ ადამიანის ცოდნის ფორმირებისა და არსებობის უმნიშვნელოვანეს საშუალებას. ასახავს რა რეალობას, ადამიანი სწორედ სიტყვაში აფიქსირებს შემეცნების შედეგებს. ენობრივი ფორმით დაფიქსირებული ცოდნის ჯამი წარმოადგენს იმ ფენომენს, რასაც ვუწოდებთ „სამყაროს ენობრივ რეპრეზენტაციას“ – „სამყაროს ენობრივ ხატს“.

„რა ტიპის ერთეულის კონსტრუირება უზრუნველყოფს სამყაროს ენისმიერი ხატის ადეკვატურ მოდელირებას?“

1. ერთეულმა უნდა ასახოს ხატთა სისტემა და ხატთა შორის არსებული კავშირი, კერძოდ: წარმოდგენა სამყაროსა და ადამიანზე, მათ შორის არსებულ კავშირზე (ადამიანის კავშირი ბუნებასთან, საზოგადოებასთან და ადამიანებთან) და ადამიანის კავშირი საკუთარ თავთან;
2. ერთეულში უნდა გამოვლინდეს მოვლენათა აღქმისა და ინტერპრეტაციის სპეციფიკა;
3. ერთეულში უნდა ფიქსირდებოდეს ლინგვისტურისა და ექსტრალინგვისტურის სინთეზი; სწორედ აღნიშნული სინთეზი წარმოადგენს ენის ჭეშმარიტი კვლევის საფუძველს;
4. ერთეული უნდა წარმოადგენდეს შემეცნებითი მოღვაწეობის საფუძველზე ფორმირებულ კონსტრუქტს, რომელშიც კოდირებულია სამყაროს „სახის“ მრავალრიცხოვანი დესკრიფცია;
5. ერთეული უნდა შედგებოდეს ისეთი კომპონენტებისაგან, როგორცაა: ენობრივი ცოდნა; ექსტრალინგვისტური ცოდნა (ცოდნა სიტუაციის კონტექსტისა და ადრესატის შესახებ); ზოგადი ფონური ცოდნა; ცოდნის აღნიშნულ სახეობათა ერთიანობა, ადამიანის ცნობიერების ყველა ასპექტის ინტეგრირება, ჯამში ქმნის ერთეულს, რომელიც ერთდროულად პიროვნულ-ინდივიდუალურიცაა და საზოგადოებრივ-სოციალურიც.

„რა პრინციპები უნდა იყოს ფუძემდებლური კონცეპტუალური სივრცის მოდელირებისას?“

1. მთელი უნდა შედგებოდეს არა ცალკეული, დამოუკიდებელი ნაწილისაგან, არამედ პირიქით, ცალკეული ნაწილის მნიშვნელოვნება უნდა გამომდინარეობდეს მთელის აგებულების კანონზომიერებიდან;
2. ყოველი ელემენტი, როგორც კონცეპტუალური სივრცის წევრი, უნდა განისაზღვრებოდეს სხვა ელემენტებით, სხვა სიტყვებით, სისტემა განსაზღვრავს მის ელემენტებს და პირიქით;
3. სივრცეში ელემენტთა ინტეგრაცია უნდა განხორციელდეს ენობრივ მნიშვნელობათა მთლიანობრივი და შინაარსობრივი ურთიერთგანსაზღვრულობის პრინციპების გათვალისწინებით;
4. კონცეპტუალური სივრცე უნდა მართოს მთელისაგან ორგანული გამოყოფადობის კანონმა, რომლის მიხედვითაც განსაზღვრავენ ერთმანეთს ორგანული მთელის წევრები თავიანთი ადგილის გათვალისწინებით.

„არის თუ არა საკმარისი სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის ექსპლიკაციაზე, სიტყვის დენოტატური, სიგნიფიკატური და კონოტაციური მნიშვნელობების დაზუსტებაზე ორიენტირებული ანალიზი კანონზომიერებათა ჩამოყალიბებისათვის?“ - ბუნებრივია, - არა, ვინაიდან ამ ტიპის ანალიზი არ ითვალისწინებს იმ კონცეპტთა მიხედვას, რომლებიც ერთიანდებიან ერთი ნიშნის გარშემო და განსაზღვრავენ ამ ნიშნის, როგორც კოგნიტური სტრუქტურის, არსებობას. ერთი შეხედვით, კონცეპტუალური ანალიზი სემანტიკურ ანალიზს ჰგავს, თუმცა სემანტიკური ანალიზის მიზანი სიტყვის ახსნაა, კონცეპტუალური ანალიზისა კი - სამყაროს შესახებ არსებული ცოდნის თავისებურების წარმოდგენა.

სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირება გულისხმობს ცნობიერების, ენის მასალაზე კვლევას. აღნიშნული ტიპის კვლევა კი ცხადყოფს, რომ სამყაროს ენისმიერი ხატის მოდელირების პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ პარადიგმათა სინთეზირებისა და სააზროვნო სივრცეთა ინტეგრაციის გზით.

დისერტაციის კომპონენტები, რომლებიც აისახა სხვადასხვა კონფერენციების მასალებსა და სტატიებში

1. სტატია „სამყაროს ხატი - ენა და ადამიანი“ გამოქვეყნდა საერთაშორისო რეცენზირებად მულტილინგვურ სამეცნიერო ჟურნალში „Scripta Manent“, N 1, (29)
2. სტატია „მეტაფორა კოგნიტურ ლიგვისტიკაში“ დაიბეჭდა საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობაში საქართველოს უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული მეცნიერებების VI ყოველწლიური კონფერენციის კრებულში. თბილისი, 2014
3. სტატია „კონცეპტი-წარმატებული ქალი-რუსულ და ჩინურ კულტურაში“ დაიბეჭდა საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობაში საქართველოს უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული მეცნიერებების VII ყოველწლიური კონფერენციის კრებულში. თბილისი, 2015
4. სტატია „დროის“ სემანტიკური სივრცის კომპონენტები ინგლისურ ენაში“ ქვეყნდება კრებულის "International Conference "Language, Culture and World View"-ის პირველ ნომერში